

3098 - برای زن سفر به حج جایز نیست مگر همراه با محرم

سوال

آیا برای زن جایز است که در صورت نبودن محرمی همراه وی، با گروهی از مردم یا گروهی از زنان به حج یا عمره برود؟

پاسخ مفصل

الحمدلله.

اولاً:

علما در گذشته و حال درباره‌ی این مساله اختلاف داشته‌اند؛ برخی گفته‌اند: اگر راه امن بود و گروهی مورد اعتماد همراهش بودند، برای وی جایز است که بدون داشتن محرم به حج برود.

و برخی دیگر گفته‌اند: سفر وی بدون محرمی که از وی محافظت کند جایز نیست، حتی اگر با همراهانی مورد اعتماد باشد. این مذهب ابوحنیفه و احمد است. ادله‌ی آنان چنین است:

الف. از ابن عباس - رضی الله عنهما - روایت است که رسول الله - صلی الله علیه وسلم - فرمودند: **زن مسافرت نمی‌کند مگر همراه محرم، و مردی بر وی وارد نمی‌شود مگر آنکه محرمی با وی باشد** مردی گفت: ای رسول خدا، من قصد دارم همراه با فلان لشکر بیرون روم و زنم خواهان رفتن به حج است. فرمود: **با او [به حج] برو** به روایت بخاری (۱۷۶۳) و مسلم (۱۳۴۱).

ب. از ابوهریره - رضی الله عنه - روایت است که رسول الله - صلی الله علیه وسلم - فرمود: **برای زنی که به الله و آخرت ایمان دارد حلال نیست که مسیر یک شبانه روز را بدون محرم به مسافرت برود** به روایت بخاری (۱۰۲۸) و مسلم (۱۳۳). همچنین نزد بخاری (۱۱۳۹) و مسلم (۸۲۷) از ابوسعید لفظ **مسیر دو شبانه روز** آمده است.

ابن حجر - رحمه الله - می‌گوید:

«در حدیث ابوسعید این مسافت را مقید کرده و فرموده **مسیر دو روز** و در حدیث ابوهریره به **مسیر یک شبانه روز** مقیدش کرده است و روایات دیگری نیز از وی وارد شده، و در حدیث ابن عمر مقید به **سه شبانه روز** شده که از وی نیز روایات دیگری آمده است.

اما بیشتر علما در این باب به مطلق [نهی از سفر بدون محرم] عمل کرده‌اند زیرا تقییدات آن مختلف است.

نووی - رحمه الله - می‌گوید: منظور از این تقييد، ظاهر آن نیست، بلکه هر آنچه سفر نامیده شود زن بدون داشتن محرم از رفتن به آن نهی شده است، و تعیین زمان برای امری است که واقع شده و مفهوم آن مورد عمل نیست. ابن منیر می‌گوید: این اختلاف در شرایط گوناگون و بر حسب شخص پرسش‌گر بوده است» (فتح الباری: ۷۵ / ۴).

ثانیا:

کسانی که قائل به عدم وجوب همراه بودن محرم با زن هستند به این ادله استدلال کرده‌اند:

الف. از عدی بن حاتم - رضی الله عنه - روایت است که گفت: در حالی که نزد پیامبر - صلی الله علیه وسلم - بودم، ناگهان مردی آمد و از فقر و نداری شکایت کرد، سپس دیگری آمد و شکایت از راهزنان برد. سپس ایشان فرمود: **ای عدی، آیا حیره را دیده‌ای؟** گفتم: ندیدمش اما درباره‌ش شنیده‌ام. فرمود: **اگر مدتی طولانی زندگی کنی خواهی دید که زن از حیره بار سفر می‌بندد تا آنکه طواف کعبه را انجام می‌دهد و از کسی جز الله نمی‌ترسد** به روایت بخاری (۳۴۰۰).

در پاسخ به این استدلال می‌توان گفت: این تنها خبری است از سوی رسول الله - صلی الله علیه وسلم - برای وقوع این امر، و خبر از وقوع یک امر الزاما دال بر مشروع بودن آن نیست، بلکه بر حسب ادله‌ی شرعی شاید جایز یا ناجایز باشد، همانطور که رسول الله - صلی الله علیه وسلم - خبر از گسترش نوشیدن خمر و زنا و زیاد شدن قتل پیش از قیامت داده که همه‌ی این‌ها از گناهان بزرگ هستند.

بنابراین منظور حدیث این است که امنیت گسترش خواهد یافت تا جایی که حتی برخی از زنان جرات این را می‌یابند که به تنهایی و بدون محرم سفر کنند، نه اینکه این کار جایز است.

امام نووی - رحمه الله - می‌گوید: اینطور نیست که هر چه پیامبر - صلی الله علیه وسلم - خبر از وقوع آن به عنوان نشانه‌های قیامت بدهد حرام یا مورد نکوهش باشد، چرا که ساختن بناهای بلند و زیاد شدن مال و اینکه پنجاه زن تنها یک سرپرست داشته باشند بدون شک حرام نیست، بلکه این‌ها نشانه‌هایی هستند و در نشانه هیچ‌یک از این‌ها شرط نیست، بلکه ممکن است خیر و شر و مباح و حرام و واجب و غیر آن باشد، و الله اعلم.

این را نیز باید دانست که اختلاف علما در مورد شرط بودن وجود محرم برای سفر زن به حج است، یعنی فقط در مورد حج واجب، اما در مورد حج مستحب علما متفق هستند که سفر وی جایز نیست مگر با وجود محرم یا همسر، چنانکه در دایرة المعارف فقهی (۲۶ / ۱۷) آمده است.

علمای کمیسیون دائم می‌گویند: زنی که محرمی همراه خود ندارد حج برایش واجب نیست، زیرا محرم برای زن جزو استطاعت مسیر (توانایی رفتن) به حج است و توانایی رفتن به حج شرط وجوب حج است. الله متعال می‌فرماید:

وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا [آل عمران: ۹۷]

(و برای الله حج آن خانه بر عهده‌ی مردم است [برای] کسی که بتواند به سوی آن راه یابد).

و برای وی جایز نیست که برای حج یا غیر حج بدون همراه بودن همسر یا محرم سفر کنند... این قول حسن بصری و نخعی و احمد و اسحاق و ابن منذر و اصحاب رای است که قول صحیح و بر اساس آیه‌ی ذکر شده و عموم احادیث نهی از سفر زن بدون همسر و محرم است. مالک و شافعی و اوزاعی در این مورد با آنها مخالفت کرده‌اند و هر یک شرطی برای آن آورده‌اند که دلیلی ندارد. ابن منذر می‌گوید: آنان قول بر اساس ظاهر حدیث را ترک گفته و هر یک شرطی آورده‌اند که دلیلی بر آن ندارند» فتاوی اللجنة الدائمة (۱۱ / ۹۰ - ۹۱).

همچنین می‌گویند:

«قول صحیح این است که برای وی جایز نیست به حج برود مگر با همسر یا محرمی از مردان، بنابراین جایز نیست که همراه با جمعی از زنان مورد اعتماد بدون محرم، یا با عمه یا خاله یا مادرش به حج برود، بلکه باید همسر یا محرمی از مردان همراه وی باشند.

و اگر کسی را نیافت که با وی به حج بیاید، در این صورت حج بر وی واجب نیست» فتاوی اللجنة الدائمة (۱۱ / ۹۲).

والله اعلم.